

2. Метко Г. Вступ до педагогічної професії: Лекції і практичні заняття: навч.-детод. посіб. [для студ. вищих пед. навч. закл.] / Галина Метко. Тернопіль: ТНПУ, 2007. - 116с.
3. Мудрик А. Учитель: мастерство и вдохновение / А. Мудрик. М.: Педагогика, 1986. - 160 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії : навч.-метод. посіб. [для студ. вищих пед. закл. освіти] / М.М. Фіцула. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. - 168 с.

В.К.Буряк,
д.пед.н., професор,
Криворізький ДПУ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто шляхи підвищення ефективності педагогічної освіти.

Ключові слова: педагогічна освіта, навчальний процес, модернізація вищої освіти.

В статье рассмотрены пути повышения эффективности педагогического образования.

The article deals with the problem concerning the ways of improvement pedagogical education effectiveness.

У системі чинників, що суттєво впливають на соціально-економічні, політичні та духовно-культурні перетворення в суспільстві, пріоритетна роль належить системі освіти. Економічні та політичні реформи самі по собі не можуть принести бажаного результату, якщо паралельно з ними не буде діяти нова структура освіти людини. Розвиток системи освіти – це особлива форма інвестицій, які забезпечують соціально-економічну переорієнтацію нашого суспільства. Адже освіта – це та сфера суспільного життя, в якій здійснюється цілеспрямована і системна підготовка людини до життя на основі відповідних знань, формування світогляду, ціннісних орієнтацій, навичок поведінки та практичної діяльності, залучення до культури.

Людина, яка не має сучасних знань, не володіє навичками для здійснення ефективної практичної діяльності, не оволоділа культурними цінностями не зможе увійти в суспільний процес як його

повноцінний активний суб'єкт. Тому в масштабах всього господарства країни інвестиціям в освіту має бути наданий пріоритет. Але в середині цієї сфери мають бути вироблені свої пріоритети. Дуже спокуслива перспектива домогтися політичних зрушень у найважливішому ланцюгу – загальній середній освіті.

Проте реальність є такою, що швидких успіхів можна досягти лише в окремих школах або в окремих містах. Загальні ж зрушення відбудуться лише за умови, по-перше, докорінних змін соціального статусу вчителя, по-друге, підготовки самого вчителя. Інакше у нас не буде ні нової школи, ні нового громадянина, ні інноваційного розвитку суспільства.

У системі пріоритетів нашого суспільства підготовка вчителя, модернізація педагогічної освіти – питання найбільш невідкладне. Педагогічна освіта має набути випереджального характеру. Це означає, що майбутній учитель, так само, як і вчитель-практик, у культурному і науковому планах мають розвиватися швидше, ніж відбуваються аналогічні процеси у суспільстві, в інших сферах масової інтелектуальної праці.

Чому саме сьогодні виникла потреба у випереджальному розвитку педагогічної освіти? Якщо подивитися неупереджено, неважко переконатися, що за рівнем освіти сьогоднішній масовий учитель дуже поступається іншим категоріям спеціалістів із вищою освітою. Непокоїть і те, що саме професійне педагогічне середовище із таким становищем змиралося.

Недостатня освіченість учителя (загальна, спеціальна і педагогічна) сьогодні стали гальмом розвитку суспільства. Через навчальний процес вона згубно позначається на учнях середніх шкіл і, особливо, випускниках, що вступають у життя. Це явище необхідно було усвідомити мінімум десять років тому, проте ми його не визнаємо й сьогодні. Наочне тому підтвердження – намагання перебудувати школу, не готуючи нового вчителя. У ситуації, що склалася сьогодні, діяти можна лише із розрахунком на майбутнє, розуміючи, що перші результати дадуть знати про себе не раніше, ніж через десять років.

Щоб забезпечити випереджальний характер педагогічної освіти, передусім необхідно залучити талановиту молодь у педагогічні університети, припинити потік посередніх студентів.

Треба відмовитись від багатьох стійких стереотипів. Мова йде, зокрема, про сьогоднішній погляд на професійну орієнтацію.

Традиційно вважається, що чим більше часу майбутній студент педагогічного університету перебуває у школі, тим краще він орієнтований на професію вчителя, тим більше любові й співчуття до дітей він відчуває. З цим можна було б погодитися, якби вчорашній випускник школи бачив лише кращі приклади педагогічної діяльності. На жаль, це не так. Складається замкнена система відтворення вчителя (аналогів немає в жодній сфері підготовки спеціалістів), коли молода людина, маючи невеликий життєвий досвід, що базується на шкільних зразках, приходить до університету, по можливості збагачує цей досвід не дуже глибокими знаннями і повертається до школи. Маховик налагоджений і дає школі постійну ротацію вчителів, що мало відрізняється від попереднього покоління. Це один із найвагоміших чинників консерватизму школи. Інший стереотип пов'язаний з думкою, що вступник до педагогічного університету обов'язково повинен мати досвід роботи з дітьми. Це слушно, але разом з тим треба уникати самообману. Шефство над молодими, навіть самостійна робота вожатого не збігаються з працею і відповідальністю вчителя і ніякої гарантії правильності професійного вибору не дають.

Під час відбору в педуніверситет важливо відповісти на інше запитання: чи буде для учнів приваблива та чи інша людина як учитель – починаючи із зовнішнього вигляду і закінчуючи його духовними запитамі? Доводиться спостерігати випадки, коли абітурієнти, які, як вважається, мають професійну орієнтацію і виявили любов до дітей, гірше за інших підготовлені з предметів, мають нижчий рівень культурного розвитку та інтелектуальних здібностей. Чи люблять вони дітей і розуміють їх, з'ясується через кілька років, після закінчення університету, коли такі вчителі починають відчувати відторгнення з боку учнів.

Раннє, напівдитяче знайомство з педагогічною працею не дає гарантії правильності вибору професії, а породжує у свідомості майбутнього вчителя чимало помилкових стереотипів, із яких найбільш небезпечним є те, що знання – не найголовніше у школі, і урок як-небудь можна провести завжди.

Система освіти дуже повільно позбавляється від елементів чиновницько-бюрократичного погляду на вчителя, який виводить судження про педагогічний процес лише на основі зовнішніх ознак. Адміністрацією особливо цінується вчитель, який проводить багато часу з учнями. Нібито все правильно, але при цьому дуже мало уваги

приділяється змісту того, що відбувається у процесі цього спілкування, що воно дає дітям. Забувається, що передача життєвого досвіду, накопичуваного суспільством, наукових уявлень про світ відбувається через конкретні знання, а не через педагогічні схеми. Знайти такий зліпок життєво важливих знань – головне педагогічне завдання кожного вчителя; це визначає його творче обличчя на все життя.

У школах прийнято вважати, що випускники денних відділень інститутів і університетів приходять із хорошою підготовкою з предмету, проте мають більш слабкі навички проведення виховних заходів. Звідси хибний висновок, що інститути й університети “не дотягують” у педагогічній підготовці студента. Насправді ж учителі отримують недостатню підготовку з тих наук, які складають предмет їх викладання. Молодим не вистачає спеціальних знань, щоб створити свій творчий почерк, і вони занурюються у метушливу повсякденність, в якій орієнтуються значно гірше за вчителів зі стажем. У цих умовах лише одиниці знаходять у собі сили продовжити освіту і стати хорошим популяризатором цінностей науки.

Підготовка вчителя з предмету, який йому доведеться викладати у школі, має стати стрижнем освіти. У свою чергу, психолого-педагогічний, суспільно-політичний і культурний комплекси мають створювати додаткові можливості розвитку особистості вчителя, долати вузькопрофесійну замкненість, але не перебивати основний стрижень підготовки. Педагогіка і психологія складають дуже важливий компонент підготовки вчителя до практичної діяльності. Педагогіка і психологія, так само як і окремі методики, – це технологічні інструменти для здійснення основної діяльності вчителя.

Якщо педагогічна підготовка враховує спеціальні знання студентів, розв’язує або допомагає вирішувати прикладні питання їх майбутньої праці, то вона ніколи не буде суперечити інтересам учителя-предметника. Для цього самій педагогіці слід перебудовуватися: взяти на озброєння націоналістичні методи, тестування, системний аналіз, нові інформаційні технології і т.ін. Проте, і в цьому випадку психолого-педагогічна підготовка не повинна відігравати самодостатньої ролі, перетворювати основні знання вчителя в ілюструючий матеріал, інструмент для розвитку окремих навичок і здібностей.

Необхідно визнати, що педагогіка і психологія велика, досить самостійна галузь знань і специфічна сфера діяльності. При чесному і глибокому підході до неї навіть у рамках діяльності школи вона часто виявляється несумісною з іншою роботою. Невипадково вища школа розглядає психологів і організаторів з виховного процесу як самостійні спеціальності.

Основна мета діяльності психолого-педагогічних кафедр університету – розвиток педагогічної спрямованості особистості студента і формування його готовності до роботи і навчально-виховних закладах різного типу.

Виходячи з цього, робота зі студентами має спрямовуватись на виконання таких завдань:

1. Освоєння студентами необхідних наукових знань і формування ціннісного підходу до них. Це сприяє становленню особистого педагогічного кредо вчителя і розвитку його здатності до професійної рефлексії.
2. Розвиток у студентів педагогічного мислення як способу виявлення і вирішення завдань у процесі аналізу освітньої ситуації.
3. Формування у студентів репродуктивних і творчих навичок, засобів діяльності (навчальної і педагогічної), що сприяють становленню індивідуального стилю вчителя-майстра.
4. Формування у студентів загально-педагогічних умінь: аналітико-діагностичних, прогностичних, проєктуючих, конструктивно-організуючих, контрольньо-оціночних, комунікативних, рефлексивних.
5. Розвиток у студентів найважливіших професійно-особистісних якостей (емпатія, любов до дітей, толерантність, рефлексія тощо).
6. Підготовка майбутнього вчителя на основі формування в нього потреби у професійному та особистісному саморозвитку.

Реалізуючі такі завдання, необхідно у зміст кожної дисципліни залучати аксіологічний компонент, систему навчальних завдань, спрямованих як на розвиток навчальної діяльності студентів, так і на формування загально-педагогічних умінь майбутнього вчителя, відповідних ціннісних орієнтацій.

Здійснення профільного навчання в старшій школі, поява спеціалізованих навчальних закладів з фізико-математичною, гуманітарною спеціалізацією тощо підвищують вимоги до вчителя,

висувають необхідність мобілізації всіх його інтелектуальних можливостей. З цього погляду збільшення частки спеціальних дисциплін дозволить значно потіснити у вищій педагогічній школі архаїчне школярство, дасть можливість впровадити прогресивні методи навчання.

Свою роль тут мають відіграти і принципи гуманізації навчання, тобто необхідно відійти від нівелювання всіх, хто навчається, і будувати навчальний процес на особистісному підході до кожного студента.

Особистісний підхід до навчання забезпечує умови для самореалізації, самовиховання і самоствердження особистості майбутнього педагога, а процесу навчання надає індивідуально орієнтованого характеру.

Індивідуалізація навчального процесу повинна будуватися на індивідуальних навчальних планах. Сьогодні на цю тему багато розмов, проте індивідуальних планів насправді немає. Часто плутають вільне відвідування занять, коли студент вільний обирати, ходити чи не ходити на аудиторні години, із роботою за індивідуальними планами, тобто завчасно продуманою програмою навчання, розрахованою на кілька семестрів наперед, яка, до речі, теж передбачає вільне відвідування. Виходячи з нахилів студентів, навчання за індивідуальними планами дозволяє більш інтенсивно і з більшою зацікавленістю використовувати не лише аудиторний час, але й самостійну роботу. З'являється можливість поєднати процес навчання з особистими зацікавленнями студентів.

Індивідуалізація навчального процесу передбачає внесення суттєвих змін в організацію навчального процесу, які мають бути здійсненні в контексті переходу на кредитно-модульну систему навчання і нормативне закріпленні в новому Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Перебудова навчального процесу змінює й роль викладачів ВНЗ. Крім дослідницької роботи і традиційних форм викладання викладач має все більше перетворюватися в індивідуального наставника, наукового керівника. Не можна сказати, що для вищої школи це невідома форма діяльності викладача. Разом з тим вона змінюється. По-перше, стає більш масовою, що вносить новий психологічний елемент у стосунки студентів і викладача. По-друге, індивідуалізація навчання вимагає складання індивідуальних

навчальних планів кожного студента на 2-3 роки наперед, до чого сьогодні більшість викладачів ВНЗ не готові. По-третє, нова організація навчального процесу вимагає нової матеріальної бази і нового оснащення.

Нова парадигма вищої освіти й навчання визначає особистісні, професійні якості, якими повинен володіти викладач вищої школи. Викладач повинен володіти мистецтвом вибору методів, форм навчання, засобів оцінки, що підкреслюють інтелектуальні можливості кожного студента, його погляди і ціннісну позицію, персональний підхід до вирішення навчальних проблем, здібності бачити ситуацію, творчо вирішувати її, проявляючи при цьому індивідуальний стиль мислення. Педагогічна майстерність його виявляється в тому, що він здійснює й організовує процес проблемно-орієнтованої, дослідницької, навчально-пізнавальної діяльності. Його мистецтво складається з умінь забезпечити необхідні умови для творчої самостійної роботи студентів, підтримки їхньої ініціативи, самодіяльності, не нав'язуючи при цьому власної позиції й способів рішення пізнавальних завдань.

В умовах особистісно-орієнтованого навчання необхідно піклуватися про те, щоб кожен студент був повноцінним "співучасником" навчального процесу, розділяючи з викладачем відповідальність за процес і результати пізнавальної діяльності. Навчальна інформація, що засвоюється майбутніми фахівцями в навчальній діяльності, набуває особистісного сенсу, стає цінністю для кожного студента.

Модернізація вищої педагогічної освіти передбачає розв'язання низки проблем підготовки педагогічних кадрів. Це, зокрема, питання багаторівневої педагогічної освіти. Сьогодні немає достатнього обґрунтування правомірності багаторівневої педагогічної освіти. Багатьма бакалаврат розцінюється як штучний етап освіти, який не закріплений будь-яким офіційним соціально-економічним і професійним статусом. Невизначеність статусу вчителя-бакалавра з урахуванням специфіки педагогічної праці, а також відсутність потреби в ньому в шкільній практиці негативно позначається на іміджі вчительської професії.

Ступеневість поки що не можливо чітко і розумно відобразити у змісті освіти. Ще Я.Коменський писав, що немає нічого гіршого, ніж половина знань. У педагогічній практиці важко поставити межі між шаблями навчання й вимогами до особистості вчителя. Дотепер

серйозно ніхто не довів, на якому щаблі навчання від учителя потрібно більше творчості, гуманізму, сподвижництва. І якщо деякі вважають, що в початковій школі може працювати вчитель, не підготовлений до творчого пошуку, нестандартного вирішення педагогічних завдань, а в старших класах – вчитель-магістр, здатний до дослідницької роботи, то вони глибоко помиляються. Тому що у своїй основі будь-яка педагогічна праця – творчість. І в початковій, і в старшій школі потрібен педагог, що оволодів методикою творчої роботи, нестандартного вирішення педагогічних проблем, здатний у кожному учневі бачити неординарну особистість, перспективу його духовного й морального росту, громадського становлення.

Важливим є також питання стандартів педагогічної освіти. Стандарти, що діють сьогодні, лише коротко і неповно переказують навчальні програми, визначаючи певний обсяг знань. При цьому упускаються найважливіші аспекти професійного і загального розвитку особистості, педагогічної культури та ін. Не вдалося розмежувати програмний підхід, тобто “задати” параметри змісту, із критеріальним, що найголовніше у стандарті. В основу стандарту треба покласти ідеальні критерії готовності до педагогічної діяльності, які потім реалізовуватимуться у програмно-методичному комплексі і практиці підготовки вчителя. До основних критеріїв готовності майбутнього учителя до професійної діяльності відносяться:

1. Соціально-педагогічна готовність. Вона передбачає розуміння соціальної ролі й відповідальності вчительської професії у суспільстві, усвідомлення категорій професійного обов'язку, честі, причетності до педагогічної професії, знання основ професійної етики, готовності до здійснення організаційної функції в освітньому процесі.
2. Психологічна готовність. Передбачає знання психологічної особистості учня, наявність психологічного мислення і розуміння загальних і вікових, соціально-психологічних, психофізіологічних і педагогічних механізмів освітнього процесу, сформованість професійно значущих особистісних якостей і здібностей, педагогічного “Я” і потреби професійного самовдосконалення, здатності здійснювати психологічний супровід навчальної діяльності.
3. Комунікативна готовність. Передбачає наявність потреб й умінь взаємодіяти зі школярами відповідно до особистісно-

орієнтованого підходу, вміння встановлювати ділові, особистості і міжособистісні стосунки з дітьми і між дітьми, стверджувати принцип колективізму як умову вдало розподіленої діяльності у професійному середовищі.

4. Педагогічна готовність, яка має охоплювати всі компоненти професійної діяльності педагога – від цілепокладання до моніторингу.

Органічною частиною навчально-виховного процесу в педагогічних інститутах і університетах, важливою формою безпосереднього залучення студентів до досвіду професійної педагогічної діяльності є безперервна педагогічна практика, яка спрямована на пізнання системи, закономірностей принципів професійної діяльності вчителя. Вона базується на принципах спрямованості, поступовому ускладненні діяльності студентів від семестру до семестру, від курсу до курсу. Вона розвиває активність і самостійність майбутніх учителів, сприяє включенню їх у науково-дослідну роботу, здійснює єдність педагогічної, психологічної та методичної підготовки, закріплює взаємозв'язок ВНЗ й органів народної освіти.

Упровадження безперервної педагогічної практики поставило ряд проблем, що вимагають вирішення. Це перш за все, подальше вдосконалення форм і методів координації роботи викладачів різних кафедр, які беруть участь у керівництві педагогічною практикою; посилення міжпредметних зв'язків у змісті практики; проведення серйозної роботи щодо методичного забезпечення педагогічної практики студентів; організація спільної роботи інституту з органами народної освіти щодо вдосконалення практики; створення і використання ефективних форм контролю роботи студентів, стандартизованих методів перевірки (з використанням ЕОМ) для своєчасного аналізу стану підготовки майбутніх учителів.

Одним із пріоритетних напрямків модернізації вищої педагогічної освіти є підвищення виховного потенціалу вищої педагогічної школи. Систематизований виховний процес у ВНЗ – це не лише певна ієрархічна структура і заходи, що організуються – це передусім створення умов для всебічних виховних впливів на становлення особистості студента, на формування у майбутніх педагогів гуманістичних, соціально значимих цінностей і зразків громадянської поведінки. Він здійснюється у контексті становлення

демократичних основ життєдіяльності ВНЗ, що передбачає підтримку і розвиток студентського самоврядування та студентських ініціатив та забезпечує студентській молоді роль активного суб'єкта виховного процесу, сприяє формуванню здатності до саморозвитку та самовихованню.

Підвищення ефективності виховного процесу пов'язане з реалізацією таких завдань:

1. Орієнтація педагогічного колективу на створення педагогічно виховуючого середовища.
2. Гуманізація та гуманітаризація навчання.
3. забезпечення взаємозв'язку виховного процесу із навчальною і науковою роботою.
4. Організація позааудиторної роботи, спрямованої на створення умов для змістовного, активно-творчого дозвілля студентів.
5. Створення морального клімату і високої культури побуту у студентських гуртожитках.
6. Реалізація системи соціального захисту студентів, здійснення соціального моніторингу та діагностики проблем студентського життя.

Модернізація вищої педагогічної освіти дозволить готувати нового вчителя, що відповідає соціальному замовленню і новим тенденціям, які відбуваються нині в суспільстві. Набувши випереджального характеру педагогічна освіта забезпечить умови для перебудови школи, стане дієвим чинником інноваційного розвитку суспільства.

*О.В.Бугрій,
д.п.н, професор,
Криворізький ДПУ*

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ, СПРЯМОВАНИХ НА ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ

У статті розкрито основні характеристики системи пізнавальних завдань, показана її роль в формуванні інтелектуальних умінь студентів.

В статтє раскрыты основные характеристики системы познавательных заданий, показана её роль в формировании интеллектуальных умений студентов.